

**ФОРМУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФОРМ ЗАНЯТЬ
ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ
У ПЕРВІСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Д.О. Соловей

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту, Isoloveydmiriy@gmail.com

Вступ. Фізичне виховання є цілеспрямована, чітко організована і планомірно здійснювана система фізкультурної та спортивної діяльності людей. Вона сприяє включенню людини в різноманітні форми занять фізичною культурою, спортом, військово-прикладної діяльністю, гармонійно розвиває тіло в єдності з інтелектом, почуттями, волею і моральністю [6].

Згідно з Законом України “Про фізичну культуру і спорт” фізична культура визначена як важливий засіб підвищення соціальної та трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних і творчих потреб, життєво важливої потреби у спілкуванні, зміцнення та розвитку дружніх відносин між народами.

Сучасне фізичне виховання, яке постійно збагачує арсенал своїх засобів і методів результатами наукових досліджень, різноманітними елементами рухової активності з культур різних народів і спорту, що інтенсивно розвивається, стало невід’ємним елементом способу життя, що істотно впливає на освіту, виховання та здоров’я людини, її місце в суспільстві, життєві позиції, працездатність, комунікабельність, відпочинок, розваги, зняття напруженості й профілактику стресів [3].

Фізична культура народу є частиною його історії. Її становлення, подальший розвиток тісно пов’язане з тими ж історичними факторами, які впливають на становлення та розвиток господарства країни, її державності, політичного і духовного життя суспільства. У поняття фізичної культури входить все, що створено розумом, талантом, рукоділлям народу, все, що виражає його духовну сутність, погляд на світ, природу, людське буття, на людські відносини.

У теперішній час у сфері фізичної культури проведено значну кількість досліджень. Визначені її теоретико-методологічні засади у працях провідних вчених М.В. Дутчака (2009), Т.Ю.Круцевич (2010), Є.Н. Приступи (2010). Відбувається ефективне впровадження у практику сучасних інноваційних технологій у відповідності з індивідуальними особливостями і мотивацією дітей (Ю.Ю. Борисова, 2009; Г.В. Безверхня, 2009; Н.В. Москаленко, 2010;).

Що стосується розробки власне історичного напрямку розвитку форм занять фізичною культурою, то таких досліджень недостатньо, хоча за даними вчених перші ознаки фізичної культури зареєстровані ще 40 тис років тому. Отже, визначення передумов виникнення фізичної культури, та факторів, що впливали на її розвиток у первісному суспільстві, надасть можливість об'єктивно оцінювати дію соціальних законів у сфері фізичної культури, що і обумовлює актуальність даного теоретичного дослідження.

Мета дослідження: на основі науково-методичної літератури вивчити передумови виникнення та розвитку форм занять фізичною культурою у первісному суспільстві.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури, метод системного аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. Наявні в розпорядженні вчених відомості дозволяють зробити висновок, що фізична культура виникла близько 40 тисяч років до нашої ери. Вже сам факт зародження і подальшого розвитку її елементів в побуті первісних людей задовго до появи державних форм фізичного виховання (їх поява відноситься до першого тисячоліття до н.е.), свідчить про нагальну потребу, об'єктивної необхідності фізичної культури в житті первісного суспільства.

Фізична культура - це особлива і самостійна галузь культури. Вона виникла і розвивалася одночасно із загальною культурою людини. Історичний підхід дозволяє виявити генетичні зв'язки фізичної культури в елемент системи "культура".

Існує декілька позицій при обговоренні проблеми виникнення фізичної культури, але найбільш прогресивною є теорія Г.В. Плеханова та Н.И. Пономарева, згідно якої в основі виникнення фізичної культури лежать два фактори - об'єктивний і суб'єктивний.

До об'єктивного фактору відноситься те, що в процесі трудової діяльності (полювання, рибальство, збиральництво) людина постійно вимушена була розвивати свої навички. Вправляючись, вона удосконалювала свої фізичні якості (спритність, витривалість, швидкість, силу).

До суб'єктивного чиннику відноситься власне свідомість людини. Люди придумали вправи для підготовки до трудової діяльності, встановили зв'язок між попередньою підготовкою і результатами полювання, а також організували передачу досвіду отриманих навичок, тобто виховували.

Як зазначає Б.Р. Голощапов [1], вже на самих початкових стадіях існування людей з'являються засоби, способи і прийоми, за допомогою яких досвід попередніх поколінь по вдосконаленню знарядь праці, подолання сил природи, підпорядкування їхній волі людини і т.п., передавався підростаючим поколінням. Ці засоби, способи і форми і лягли в основу виникнення організованих форм навчання і виховання.

На ранніх етапах розвитку людського суспільства таке виховання було переважно фізичним. Головним його засобом стала фізична вправа. Виникнення і цілеспрямоване використання фізичних вправ сприяло підвищенню ефективності трудової та військової діяльності і, тим самим, стало головним чинником виживання і розвитку первісної людини. Їх поява знаменує собою самий перший і самий знаменний крок у справі зародження фізичної культури в суспільстві первісних людей.

Фізична культура виникла з потреб первісних людей в підготовці до того чи іншого роду трудової діяльності. Оскільки в самому ранньому періоді свого становлення людина займалася полюванням, і саме воно була серйозним фізичним випробуванням, пов'язаним з необхідністю подовгу бігати, метати, плавати [5].

Але ці дії ще не можна вважати фізичними вправами, так як вони застосовувалися з метою впливу на навколишній світ, на природу заради добування їжі, одягу та інших матеріальних благ. Фізичними вправами ці дії стали лише тоді, коли людина почала свідомо використовувати їх з метою розвитку власних фізичних якостей, виділивши з трудових дій у відносно самостійний вид діяльності. Наприклад, перед полюванням багаторазово повторювати найбільш важливі мисливські дії, образно висловлюючись «грати в охоту». Перетворення трудових дій у фізичні

вправи дозволило ефективно впливати, з одного боку, на фізичне вдосконалення людини, а з іншого - на підвищення його працездатності.

Первіснообщинний лад є першою соціально-економічною формацією, початок якої - поява людини розумної, кінець - встановлення рабовласницького ладу [2].

В історії первісного суспільства виділяють три періоди:

- 1) раннеродовий;
- 2) розвинутий родовий;
- 3) пізньородовий.

Виникнення фізичної культури історична наука відносить до початкового періоду розвитку первісної общини. На думку В.К. Пельменєва, самою ранньою формою фізичного виховання були колективні ігри, що носили натуралістичний, наслідувальний характер. Вони майже повністю повторювали трудовий процес. Граючи, первісні люди вчилися полювати, наслідуючи діям мисливців. У цих іграх використовувалися предмети мисливського інвентаря і живі цілі [5].

Шаманізм і містицизм також виникли з ігрових спроб людини усвідомити і позначити межі світу, знайти для всього навколишнього чітку роль, зв'язати предмети і явища в єдину картину світу - і знайти способи подолання ворожого середовища [1]. Те, що сучасній людині здалося б грою, для стародавніх людей було дуже серйозним, відповідальним дійством - ритуальні танці, ворожіння, поклоніння фетишам і підношення духам. У цій первісній грі від випадкових чинників (іскр вогнища, подиху вітру, падіння кісток) залежало, жити чи вмирати жертві, виходити на полювання або голодувати, починати або не починати війну. І люди ставилися до цих ігор з повагою - тому що вони лежали в основі їх життя і були найважливішим механізмом, що регламентує її [1].

Пізніше, у зв'язку з початком поділу праці за віковими і статевими ознаками, відбувалася подальша еволюція ігор. Вони поступово втрачали наслідувальний характер, ставали імітаційними, символічними.

Ігри як і раніше імітували трудовий процес, але живі цілі замінювалися рухомими мішенями - опудалами, м'ячами, зробленими з шкіри тварини і набитими вовною, а мисливський інвентар замінювався спеціальним, ігровим. На останньому шаблі розвитку первісного суспільства виникли ігри, які майже повністю абстрагувалися від праці. Гравці почали розподілятися на команди, з'явилися спеціальні майданчики для ігор, удосконалювався ігровий інвентар. Ігри стали регламентуватися найпростішими правилами, з'явилися спортивні судді та глядачі.

Процес розвитку фізичної культури поступово привів до виділення з ігор і відособлення в якості самостійних фізичних вправ - біг, метання, стрибки, плавання та інші види рухів. Всі вони, так чи інакше, були пов'язані з підготовкою членів общини до праці. Виникли спеціальні прийоми навчання фізичним вправам підлітків і молоді, тобто з'явилося фізичне виховання [4].

У родовому суспільстві фізичне виховання носило високий рівень розвитку. Фізичне виховання в цих умовах первісного суспільства повинно виконувати функцію підготовки не тільки до трудової діяльності, але і до військової справи. З'являються зачатки військового виховання. У період розкладу родового ладу відбувається воєнізація фізичних вправ. Наприклад, кулачний бій, тренування зі зброєю, змагання колісниць, стрибки через меч, списи. У цей період з'являються початкові форми установ суспільного виховання - таємні союзи і будинки молоді, які існували тільки для фізичного виховання юнаків.

В.В. Григоревич [2] у своїх роботах зазначає, що характерною особливістю даного періоду є також поява місць для проведення змагань з гри в м'яч, тобто перших спортивних споруд, а також двох типів шкіл - для багатих і бідних, а головною рисою виховання стає його спрямованість на військово-фізичне навчання.

Таким чином, в родовому суспільстві фізичне виховання мало важливе значення і було однією з функцій родової громади. Головною рисою фізичного виховання можна вважати його загальність. Воно було рівним для всіх (мало лише розділення за статтю і строго обов'язковим). Під час розкладання родового ладу і утворення класів фізичне виховання втрачає свою єдність, воєнізується, піддається дії культу, набуває станowo-класові ознаки та класовий характер.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що в первісному суспільстві фізична культура мала пристосувальний характер, тобто допомагала людині знайти собі їжу, житло, захиститися від навколишнього середовища. В подальшому, в процесі трудової діяльності людина удосконалювала свої навички (біг, стрибки, метання), що сприяло появі перших форм тренувальних занять, тренувальних ігор, навчання фізичним вправам підлітків і молоді, тобто з'явилося фізичне виховання.

Література:

1. Голощапов Б.Р. История физической культуры и спорта: Учебное пособие / Б.Р. Голощапов. – М.: Издательский центр ВЛАДОС, 2005. – 312 с.
2. Григоревич В.В. Всеобщая история физической культуры: Учебник / В.В. Григоревич. – М.: Советский спорт, 2008. – 228 с.
3. Литвин О.Т. Історичні передумови і теоретико-методологічні основи сучасної системи фізичного виховання: дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих.: спец. 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення / О.Т. Литвин. – Київ, 2008. – 25 с.
4. Пангелова Н. **Історія фізичної культури: Навчальний посібник** / Н.Є. Пангелова – К.: «Освіта України», 2009. – 288 с.
5. Пельменев В.К. История физической культуры: Учебное пособие / В.К. Пельменев, Е.В. Конеева. – Калининград, 2000. – 186 с.
6. Холодов Ж. К. Теория и методика физического воспитания и спорта [Текст] : учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. физ. культура / Ж.К. Холодов, В.С. Кузнецов. – 7-е изд., стереотип. – М.: АКАДЕМИЯ, 2009. – 480 с.